

Ézagh meséiből vagy a Fellebbező Állat

EGY HASONLAT: A MÉLA SZŰZ

Ézagh, a Napkeletről Európába vándorolt (vagy lovagolt) bölcs, egy szerdai napon a későn ébredő nemzetekről s államférfiakról beszélt Láthatatlan Tanítványainak. Eme hasonlatot használá:

— Mint a Méla Szűz: egy hódító lator már réges-rég bókok hurkába fogta, s véle kirántá alóla kecses lábait. A Szűz azonban méla volt, oly hiszékeny, még azt sem vette észre, hogy e lator az arca fölött liheg. Sem a másik, sem önnön verejtékét észre nem vevé, de még a fajtalanság-vadorzó torkának bűzeit sem. Midőn ölébe sustergő meleg tört, még mindig gyanútlan. Telt-múlt az idő s a Méla Szűz ugyanúgy járt-kelt, mint annak előtte. De még midőn jajveszékelve ágyraborult s hagyá, hogy egy érdes hangú bába a gömbölyű hasát nyomkodja — akkor sem gyanakvó. Csak, amint vérekes könnyein át meglátta a kisedet, csak akkor kiáltozott ekképp:

— Jaj, jaj, alantas kéjvágy prédájául estem! Jaj, én alantas kéjvágy prédájául estem!

Kilenc hónapot késett a logikája — fejezte be a bölcs.

A JÖVŐRŐL

Ézaghot magukat *futureológusok*nak nevező egyének faggatták a jövőnről. Bár buzgón titkolták, hogy Delphoihoz és Dodona hegyéhez közük volna, arcuk mégis elárulta ama szinte nyálcsurrantó kíváncsiságot s ácsingást, amelyet az emberiség holnapja csalt ajkaikra.

— Ti a jövőndő inyencei s vámszedői vagytok! — dörgött prédikálva Ézagh. — Erre már sokan ráfizettek. Mert való igaz, hogy a történelem nemcsak a valóság, hanem a lehetőség történelme, mint ahogy a szabadság sem csupán a való, hanem a *lehető* iránti viszony is, szent igaz volna az is, hogy a história nem pusztán a megvalósulások, ám az *ígéret*ek történelme (a fejlődés nagy hajtóereje ez is!), ám az is kétségtelen, hogy midőn Thalész, a görög tudós csillagokra függesztett szemmel bandukolt, megbotlott egy közönséges földi göröngyben és orra bukott. Vajon nem ilyen amaz emberiség is, amelyet egyre inkább a csillagok, bolygók élete kezd érdekelni, miközben a földön halandók nyelvét szárítják ki, hogy ne szólhassanak anyáik-apáik szavával, mások meg éhen s szomjan halnak, amazokat meg jó szokásaik elhagyására kényszerítik a hódító hatalmasok. A régiek beérték annyival, hogy isten ajkán át, isten nevében ígértek. Embernek mindenfélét. Immár eljött az idő, hogy az Ember ígér Önmagának. Jól kell gazdálkodnunk az ígéretekkel! Mert: mi igazán nagyot ígérhet egy halandónak a másik halandó? Csakis halandóságot. Hisz halhatatlansággal egyedül a Természet kecsgetethetne, a végtelennek mondott mindenség, ha ő beszélni tudna, s nem makogna, mint a szánandó majom vagy nem hallgatna, mint egy óriás csuka. Midőn az ember magyarázata néma lesz — szólni tanítja a természetet: beszéljen őhelyette is. Nagy önhitegetés, uraim! A régiek ezt animizmusnak hívták. Néha úgy látom: az emberiség legjobb elméi gyakran felcsapnak a Természet Logopédusának, vagyis a Beszédhibás Anyagot mindenáron vallomásra próbálják bír-

ni! Az atomok dadogását vagy csöndjét úgy magyarázzák, mintha cicerói körmondatok volnának! Az emberrel elfelejtetik anyanyelvét, miközben a szótlán anyagot akarják szóra bírni! A némán közlekedő gének libasorát vagy bakugrásait úgy elemzik, mint egy szillogizmust: „Az ember halandó, Szokratész ember, tehát Szokratész halandó.” Vagy mint e szillogizmus-építményhez hasonló, jól megkomponált zeneművet, melynek általános nyitányában benne kavarnak a későbbi különös harmóniák fejleményei. Ebben ugyan van hasonlóság, ám azt túl komolyan mégsem tehetjük, hogy a Határtalant egy alanyból s állítmányból szerkesztett tőmondat kagyilójába zárjuk. Apránként az atomfizikus is költő és a költő is atomfizikus lesz. Elirigylik egymás eszközeit. Kevés nekik az övek: terjeszkednének, mint a világbirodalmak. A költő már képleteket, a tudós pedig metaforákat használ, ami ugyan gyümölcsöző lehet, termékenyítő, ám mégis vétek volna halálos komolyan venni. Az esszében persze mindez megengedett: ő a gondolkodásnak legnyugtalanabb s nyugtalanítóbb formája. Esszé: az önmagával elégedetlen tudomány s az önmaga lehetőségeivel ki nem békülő művészet. Az esszé az önmagát menet közben alakító ész, az épp szemünk előtt változó-fejlődő kijelentés, ige, amely vállalja változékonyságát s szerényebben a részlegesre, s nem a Megdönthetetlen Igazra tör. A Menetközben Filozófiája. A Viszonylagosság, a Hajlékony, Költözködő Rend bajnoka. Ám a tudósok jó része mégis lenézi az esszét, holott gondolatmenetük mélyén ott lappang ez a fajta jól termő gondolkodás. A tudós az esszében a Szépség Dilettánsa, a művész pedig ugyan-ezen műfajban a Kedvtelő Tudás szerelmese. A mindenség amatőrije az ember, uraim! Az esszé pedig Zseniális Dilettantizmus, ha komolyan s tehetséggel művelik. Ezt azonban vállalni kell s nincs helye képmutatásnak, mely megbetegíti az igazi — kételyes! — tudást. A tudásba alázat s méltóság egyként belefér. Az anyag, a tények iránti alázat éppúgy méltóságérzetet szül, mint amidőn egy ember garanként gyűjti vagyonát és erre méltán büszke lesz, hiszen kijárta a takarékoskossá iskoláját, megoldotta az önmegtartóztatás házi feladatait és a türelem leckéiből is jól felkészült.

Csinján hát a jövő „pontoskodó” képével!

Egy — különben igazán szellemes — paradoxoniparos, Chesterton azt mondá: „Bemenekülünk a jövőbe, mert képtelenek vagyunk nagyapáinkkal versenyezni.” Ebben van némi igazság.

De hát milyen lehet a jövő képe?

Ahogy József Attila anyja emlékcárcát „lány őszi tájból és sok kedves nőből” próbálja összeállítani — akképpen: a jövő csakis a múlt s jelen képeiből rakódhat egygyé. A megéltből a megélhető. Érdekes megfigyelni, hogy eddig minden bölcs azt mondta: a jövő jobb vagy rosszabb lesz, mint a jelen és a múlt. Egy sem vagy alig volt — tudtommal — aki azt mondta volna: a jövő ugyanolyan lesz, mint a jelen és a múlt. (Persze, nem *pontosan* ugyanolyan: hiszen annak csak egy *változata* lehet.)

Akik az álmaikból élnek, nem kívánnak felébredni. S tudjuk: minden ember legalább *kettős honpolgár*: hazájának s Nosztalgia Földjének honpolgára. (Van, aki *hármas*: fogadott fia is egy új hazának. És épp miként a családjogban, a szerint az államjogban is: eme fogadottság — befogadottság — jogokkal s kötelességekkel jár. Vállalni kell nemcsak a család s haza dicsőségét, de röstellnivalóit is.)

Aki a múlt iránt áhítózik: múltnosztalgijája, aki a jövő felé — jövőnosztalgijája van. (Az elképzelt iránt is lehet nosztalgiank. A vallásos ember például áhítja isten társaságát, holott az még meg sem adatott neki. De elképzelte.)

Ki annak idején Dodona hegyéhez járult, ahol két-, sőt többértelmű jóslatokkal traktálták, gyakran hepciáskodhatott:

— De hiszen e jóslat oly homályos!

Márpedig a homály a jóslat becsülete (tiszteisége). Ez a többértelműség (homály, egybemosott körvonalak) biztosítja számára, hogy ne foghassák szaván. Tévedését nem érik tetten. De hát a művészet a maga példázataival, általánosításával nem ugyanezt cselekszi? Vagy a tudás, a gondolkodás a maga végtelenen általános fogalmaival, melyeknek körvonala a semmibe vész? De igen. Egy tőről sarjad: jóslat, művészet, bölcselő tudás. Az általánosítás nem hazugság, hanem rejtezés. Ami viszont igazság.

Kutassátok hát a jövőt, de tudakoljátok meg józanul: mennyit ér őt kutatni. Ne fizessetek többet érte, mint amennyit feltétlenül szükséges. Alkudjatok! Aki pedig — saját jelenkori hasznára pislantva — mindig a jövőre hivatkozik, hogy lemondásra bírjon benneteket, annak mondjátok azt:

— Utazz te a jövőbe, én addig megváltom a jegyet Kolozsvárra. Mert épp oly képtelenség azt kérni az Élőktől, hogy jelenükről lemondjanak a még meg sem születettek javára, mint arra rávenni őket: haljanak meg őseik bűnéért.

A FELLEBBEZŐ ÁLLAT

Ézagh tornácára egy pörösködő házaspár lépett. Még a bölcs előtt sem átalotta a férjfiú asszonya haját tépdesni, míg másfelől a menyecske ura nadrágjához kapdosott. Bölcsünk szétválasztá őket s csak azután mondta el igéit. (A jó orvos is előbb beköti a nyílt sebet s csak később magyarázza meg a jajgatónak, mi is a baja.)

— Voltunk már szüleinknél, de nem nyugtattak meg, aztán a bírónál, ott sem, onnan a paphoz, tőle pedig hozzád... — pihégé az asszony.

— Ennek pedig ez a sora — mondá a bölcs. — Az ember fellebbező állat. Ha a jobbagyparaszt nem lel orvoslást a kasznárnál, megy a földesúrhoz, ha a földesúr baját nem gyógyítja a vármegye, a nádorhoz indul, a nádoris-pánnak pedig ha pörös ügye támad, a királyhoz fordul. A király a néphez vagy a szomszéd királyhoz, s ha az sem segít: istenhez. Ez utóbbit egyébként bárki bármikor megteheti anélkül, hogy érintené a közbülső rangokat.

— Ebből nem értünk semmit — mormogja az ember.

— Ha nektek bajotok van egymással, mi az első dolgotok?

— Anyámékhoz szaladni — szól sietve az asszony.

— No nem — ingatja fejét a bölcs. — Előbb azt mondd férjednek: gyere, üljünk le s beszéljük meg a dolgot. Ha ezzel sem juttok semmire, gyűljön egybe a családi tanács. Ha ez se használ, menjetek bíróhoz, paphoz, orvoshoz és így tovább.

— Orvoshoz? — kérdé az ember.

— Igen, mert vannak lélekorvosok, kik sok mindenben a régi papok szakmájában kontárkodnak, s olykor elég hozzáértőn. Más szóval: megnyugtatók, tisztázók. Nekik kell gyónni s a gyónás titkát ők legalább annyira őrzik, mint hajdan a papok. Így kéri a szakma, a hivatás erkölce. Erre tettek esküt. (Bár minden szakma tenne az őt illetőre, mint egykor Hippokratész! Csak az alkotmányra esküdni kényes, hisz nem te csináltad s csak kicsit függ tőled további sorsa. Ezért ésszerű — és célszerű — mindig olyasmire esküdni, amit jórészt te alkottál, vagy aminek további sorsa nagyban rajtad múlik. Így valószínű, hogy esküdnek foganatja lesz. Saját életedre esküdhetsz, hiszen bármikor kiolthatod, ha akarod. És szavadon is foghatnak.)

— Mit tanácsolsz hát? — kérdé a menyecske.

— Járjátok végig a létra minden fokát, s csak azután forduljatok hozzám.

— És isten? — veti közbe az ember.

— Hozzá bármikor mehetek, úgy hírlik, néki nincs kiírt fogadóórája.

És ekkor elmenének Ézaghtól a pörlekedők.

Majd' két esztendő múltott el, midőn beállított sok kedves ajándékkal az asszony. Orcája úgy virult, mint kinek jól megy sora.

— No, kibékültetek? — kérde Ézagh.

— Nem.

— Akkor mitől vagy boldog?

— Úgy tettünk, ahogy tanácsoltad. Elindultunk hivatalból hivatalba, s egyre főnnebb. Én közben megismerkedtem egy hivatalszolgával, az uram pedig egy takarítónóvel. Ő is megszerette azt az asszonyt, én is az új embert. Ha nem indultunk volna el, sosem találunk magunknak párt, ma is egymást gyilkolnánk. Csak azt mondd meg, ó bölcsek bölcse, te ezt előre tudtad?

— Ezt nem.

— Hát mit tudtál?

— Azt, hogy nem kell megállni az első jó tanácsnál és visszafordulni az első hivatalból. Mondám: az ember fellebbező állat, s ezt ne feledjétek. A történelem is — az Egyént s a Családot utánozva! — mindig fellebbez: amit régebb az ősök eldönteni vélték, egy új kor bírái elé viszik, akik vagy helybenhagyják az ítéletet, vagy felmentik a vádlottakat. Úgymond: rehabilitálják az előző korokat, embereket. Az elődöket. Ahogy már réges-régen megmondtam: *a történelem örökös perújrafelvétel*. Új bizonyítékok kerülnek napvilágra s így az utódok megint tárgyalásba fognak. Mert az emberben máskor is élt és mindigre él az önrehabilitáló szándék (hisz önrehabilitáló állat), amely által magát elvesztett vagy megálmódott jogaiba visszahelyezni igyekszik. Így hát új jogot kérni is önrehabilitáció, hiszen ez a jog már elképzelt s *mint ilyen*, megvolt neki. Aligha született még olyan döntés, olyan ítélet, amelyet főképp az elítélt véglegesnek érzett, s véle megnyugodott. S ha igen, csak azért, mert bizonytalanság még több vaj volt a fején s örvendett, hogy ennyivel megúsza. Így viszont a bírák egyike-másika volt elégedetlen az ítélettel. Ha nem innen — onnan támadják a döntést.

Ily módon van ez a hagyománnyal, a szellem rehabilitációival is, leányom.

Már-már azt hisszük, egy szokás, egy vélemény, egy hit régen halott. Ám az új események felkavarják a történelem hullámain. S miként a víznek, *a történelemnek is van felhajtóereje*, amely még az iszapban megbúvó, alásülylyedt dolgokat is felszínre veti. Azt hihették a régiek, hogy Bizánccal együtt megszűnik egy vallásos áramlat, a szentháromság-tagadóké. De íme néhány száz év múlva felbukkant Erdélyben, Csehországban, s másutt. Régi babonák kúsznak századunk fájára, vedlések után, a tudomány új „kígyóbőrében”. Más hiedelmek, jóslatok meg, mintha valóban — részint — beigazolódnának. Leukipposz és Demokritosz az *atom* (a legkisebb, oszthatatlan anyagi részecske) elvét réges-rég megalkották. (Másokkal vitázva jöttek rá, így lesz *a tagadás az igenlés társszerzője örökké*). Ő, mennyi sok időnek kell eltelnie, amíg a szellem hullámmása újra felveti az atomok kérdését, immár módosított, változott alakban! Már-már azt hihettük volna: az emberiség elfeledte Demokritoszokat, és lám: mégse. Épp századunk a bizonyíték. Ugyanilyen történelmi „perújrafelvétel” (*változatos ismétlődés* vagy változatot szülő ismétlődés) figyelhető meg a politikában, a földrajzban, a térképek módosulásában is. Olykor — mert nem bántják — szinte feledjük nemzetiségünket — máskor eszünkbe jut, mert vándorla emlékeztetnek rá. Az anyanyelvvel is így járunk néha. Van Franciaországban egy kis nyelv, a *langue d'oc*. A szülők már elfranciásodtak, ám az ifjak ismét tanulni kezdik az ősi anyanyelvet. Nem kívánják a többségi nyelv és szokás „egyenruháját”. Bár így kisebbek, ám sajátosok kívánnak lenni. Az anyagi és szellemi javak elosztásának igazabb, árnyalatos, testhezállobb alakjait óhajtják. A túl nagy nép körében hátrányosnak érezték helyzetüket. Ez a kiválás, *önosztódás*, önmegosztás emberibb, meg-

hittebb, bensőségebb közösséget hoz létre. Csak a változat élő és termékeny, csak ami variáns, lehet életképes! Valami minél több változatot hoz létre, annál halhatatlanabb, mint őstípus (indítóalakzat). És *nincs semmi, ami nem változat*.

A változatokban való ismétlődés jelenti a folyamatosságot s a jogfolytonosságot is. Ám e jogfolytonosság korántsem azt jelenti, hogy ha egy igen távoli rokonomnak volt egy háza, amelyet tőle mások fegyveren vagy jogen elpöröltek, vagy félig-meddig *megváltottak* — most évezredek múltán jogosan vehetem vissza. Az eltelt idő kódében eme ősi családi s történelmi jogok halványak, *nem rekonstruálhatók*. Ezenkívül: az új tulajdonosok e házat alapjaiban újraépítették, temérdek anyagi, lélek- és véráldozattal tartották meg, s civilizálták. Így hát felmerül a *történelmi méltányosság*: ha kapna is valamit belőle a kései utód, kinek távoli rokona volt amaz „első” (?!) tulajdonos — annak is hagyni kell a birtokjavakból, aki megvédte, növelte, pallérozta s újraépítette (sőt az is lehet: néki kell többet kapnia). Ezenkívül: a kései pörlekedő mivel bizonyítja, hogy elődje törvényes gyermeke ama „első” (?!) tulajdonosnak? Hiszen, ha már a családi örökösödési jogot átvisszük — kiterjesztjük — a történelmi „örökösödési” jogra, a népek jogára — legyünk következetesek. A törvénytelen gyerek általában nem lehet törvényes jogutód, az akkori törvények szerint. S ma is csak bizonyos esetekben (például, ha nincs törvényes jogutód, sem testamentum). És az „első foglaló jogát” hányszor megsértették a történelemben, mégpedig úgy, hogy többé nem térhetett vissza rá a sértett. Egyszerűen azért, mert később már anakronisztikus (időtévesztett) történelmi jogigénynek tűnt fel. Épp a fent említett *történelmi vizsgálat* (beruházás, befektetés) okából. Persze, vannak frissebb esetek, amikor épp a méltányosság sérelmének orvoslása nem időszerűtlen. Tehát a később foglaló joga.

— Ó, Ézagh, nem értem, miként jutott eszedbe mindez az én apró kis életemről?

— Valóban: kicsit elkalandoztam. Szó szót térít el, gondolat gondolatot. A lényeg itt az, hogy régi dolgok újra felvetődnek, később, más alakban, helyzetben és erővel. Vagyis: az ember fellebbező állat. Ti is fellebbeztetek a szülőknél, papnál, bírónál. Én azt a tanácsot adtam, menjetek végig minden fórumon, hiszen ha nem is tudtam, hogy meglelitek új párotokat, ám azt sejtettem, hogy minden létrafok után fáradtabbak lesztek, tehát gondolkodni kényszerültök, miként is egyeztetek. Ráadásul: mindenütt kaptok majd tanácsot, amiből valamennyi hasznotokra is lesz. És végül, de nem utolsósorban: fellebbezés közben egymást jobban megismeritek, ezen túl pedig: meglátjátok, mennyi ember küszködik hasonló bajokkal s azt is megfigyelitek: ők miként oldják meg a megoldandót, s ez például szolgál számotokra is. Vagy ha nem, hát vigaszul. Erre gondoltam tehát, midőn tovább küldtelek. Ám a ti ügyetek másképp sikeredtek. Ez is egyik lehetséges megoldás (a sok közül egy). Tanácsom tehát mindenképpen gyümölcsöző volt: *sose visszafordulni a legelső bírótól! Sőt, ha javatokra ítélt — még így se legyen nyugalmatok kerek.*

— Csak annyit mondj még, ó Ézagh: ha isten nagyon sokáig nem válaszol az *emberi fellebbezésre*, mi a teendő?

— Ilyenkor az ember új, más istent, szellemet, törvényt keres — fejezte be Ézagh, széttárva kezét, jelezve, hogy többet ez ügyben nem kíván szólni.

A HALLGATÓLAGOS FAJELMÉLETRŐL

Azon a napon Ézagh ráförmedt egy etnográfusra, aki *szenvtelenül* szokta vizsgálni a kihalófélben levő népcsoportokat.

— Ugyan mit szólnál, ha nem lennének megelőző és kezelő orvosok, csak

csupa-csupa hullaboncolóból állna az orvosi kar?! Néked *nemcsak leírnod*, de amennyire lehet, *mentened* is kell e kivészőben levő kis népeket, csoportokat. Az indulatos, a vitatkozó tudomány híve légy, ne a közönyös, élveboncolóé, mely csupán a maga hiúságát tartja szem előtt! Hogy ő milyen kegyetlentárgyilag, milyen pontos, milyen részre nem hajló és a többi. Ezt legfőnebb az engedheti meg magának, aki fűrészport vizsgál, ám még neki is gondolnia kell arra, hogy amit lát — azelőtt fa, tehát *élőlény* volt.

— Mit tegyek hát, ó Ézagh?

— Kutasd az érvényesíthető egyetemes jogot, világosítsd fel a pusztulók: adj nekik életerőt. Ám a fajelméletnek ne csak a nyílt, trombitáló formáit vedd észre, hanem a burkolt, fuvolaszavút is, vagy a hallgatólagost.

— Van néma fajelmélet is?

— Igen.

— Mi a különbség?

— A nyílt fajelmélet végül is azt mondja: „irtsd ki az alantasnak nevezett fajokat, vagyis azokat, kik nem sajátjaid, s közülük a pozsgásokat, eszebbet, a szemrevalókat tedd rabszolgákká: irnokaiddá és ágyasokká!” A hallgatólagos azt sugallja: „Használd ki, hogy eleve túlerőben vagy, és szaporodj, szaporodj, szaporodj; így mintegy észrevétlen *kiszorítással* is megoldódhatnak a dolgok: mire észbekapnak, mi máris százszor többen vagyunk, hiszen nem látványos-hangzatos eszméket hirdetve csináljuk gyermekeinket, hanem azt mondjuk jámboran, szerényen: mi csak tiszteljük a békés gyermekáldást, ennyi az egész.” Ez utóbbi azért veszélyesebb, mert hogy látszólag nem támadó s az éjszakák leple alatt, a nászí ágyban alapozza meg a hódítást. A nyílt fajelmélet előbb-utóbb mindig alábukik — még ha máskor újra tápáskodik is —, mert handabandázó, harcias, rémületet keltő, így a méltatlankodást s a visszavágást ő maga hívja ki. Összefognak ellene. Tehát ne csak a szónoki emelvények fajelméletére, de a nászí ágyakéra is gondoljatok!

A MEGISMERÉSEK EGYMÁSRAUTALTSÁGÁRÓL

Ézagh épp egy makrancos fiatalemberrel veszekedett, ki semminemű érteket nem óhajtott elismerni, lett légyen az haza, anyanyelv, a régiek hasznos gondolatai és a többi. Afféle kozmikus „úrhazáról” álmodozott, minden biztonnal ama könyvek hatására, melyeknek fedelén csillagporos utakat láthat maga előtt a vándor ész. Meg persze gépi szörnyetegeket, melyek annyiból rosszabbak, mint a hajdani hétfejű sárkányok, hogy főképp a mértani *egyenes* vonalak szeretetére tanítják az ifjúságot, holott efféle egyenes a természetben nincs is.

— Én egyszerűen nem tudom átérezni, ha ti az országról, meg a hagyományokról áradoztok. Jobban átérezném s megérteném ama tanácsotokat, hogy a Vénusz bolygóra ne menjünk fájós foggal, mert nagy a huzat. Ha pedig nem tudom átérezni, nem is hiszem, hogy igazából van ilyen érzelmek. Sőt: tagadom, hogy volna.

— Emlékszel még Berkeley püspökre? — nézett rá aggódva Ézagh.

— Ja. Ő volt az, aki így szólt: *esse est percipi*, vagyis hogy csak az létezik, ami az érzékelésben és ezáltal van. Úgy mondják: ekképp tagadta volna, hogy fölünk függetlenül is van világ, tehát *önmagában*...

— No, most hallgass ide. Élt egyszer egy rigó a fán s a fa alatt a földben egy vakondok. A kis prémes állat kidugta orrát a túrásból, ekkor szólt rá a rigó: — Micsoda életed lehet néked, sose látod a fa lombját, s az eget. — Hát néked, miféle életed van — válaszolt a vakond — sose tapogathatod meg a gyökereket. — Gyökér nincs is! — rikkantott *fennhéjázva* (szándékosan mondom így) a rigó. — De lomb és mennybolt sincs — feleselt a vakond. — Már-

hogyan ne volna: én épp a lombok közül nézem az eget. — Én meg a földben vagyok s érzem a gyökeret. Erre a rigó nem tudta, mit feleljen. De a vakond igen: — Jól figyelj. Én sose mászhatok a lomb közé, amiről te azt állítod, hogy van, így az eget se láthatom. Te viszont nem bújhatsz a föld alá, hogy kitapogasd a hajszálgyökereket. Kettőnk vitáját tehát kétféleképpen lehet igazságosan eldönteni. Vagy te elhiszed nekem, *becsületszóra*, hogy van gyökér és akkor én is elhiszem neked — *becsületszóra*, — hogy van lomb és ég. Ez hát az egyik út: a megegyezés. Ma is az egyik szakember elhiszi, amit a másik terület szakembere mond, különben, ő maga se jutna tovább a saját területén. Egymásra vannak szorulva, tehát bíznak egymás adott szavában. Így lesz a tudás lovagias ügy is. Ám volna egy másik mód is: döntőbíró! — Ki volna az — kérdezte a rigó. — Az, aki a föld alatt, de a föld felett is jár, tehát a gyökeret is érezheti, ám a lombokat, a mennyboltot is láthatja. — De van-e ilyen?

Addig keresték hát, amíg meglették az üregi nyúl személyében. S mivel a rigó látta, amikor a nyúl a föld alá bújik, a vakond pedig lent maga mellett tapinthatta, s azt is észrevette, amikor az a föld felszínére ugrott — elfogadták döntőbíróknak. Az üregi nyúl pedig igazolta, hogy gyökér márpedig van, ám van lomb, de még mennyboltzat is. A vitatkozók (nézetek és tudományok) tehát egymásra vannak utalva, mindaddig, amíg nincs egy harmadik: a döntőbíró, akiben mindketten megbíznak. Teendő: fogadjátok el egymás adott szavát, vagy keressétek a szavahihető üregi nyulat! A mese persze másképp is végződhetett volna: a rigó és a vakond egyezséget kötnek: az egyik mindig el fogja hinni, amit a másik a föld alól „jelent”, a másik pedig azt, amit társa főnről ad hírül. S így nem kell bíró. A nép és a vezetői, sőt a népek között is csak az efféle kapcsolatok megnyugtatóan igazságosak. Kölcsönös bizalom közt, vagy pedig mindkettő megbízik egy harmadikban, aki náluk is nagyobb tekintély. Ezért kellett a jóisten is.

— A mese izgató, értem is, de nem győzött meg. Túlságosan emberre, illetve élőlényekre szabta.

— Miért? A kövek, vizek, szelek élettelen világában nem vetted még észre, hogy ha nem kerülnek ki egymást, két erő egymásnak feszül (a rigó és a vakond vitája), egyik elseprí a másikat (tehát legyőzi), vagy pedig ki-ki visszavonul, nem bírnak egymással (ez a kiegyezés, amely mindig feltételekhez kötött). És végül: van úgy, hogy jön egy harmadik, mindkettejüknél nagyobb erő, amely rájuk telepszik s e súly alatt kénytelenek egymáshoz közel kerülni. (Vagyis a harmadik, a súlyosabb, akár a nagy és közös veszély is — közelhozza nézeteinket.) Ezek nagyjából a cselekvés dimenziói. Ugyanezt az élettelen anyagok, testek világában is milliószer megfigyelheted. Az élőlény sem viselkedhetik másképp, ő is erőből, anyagból van. A szelleme is erő, mozgás. Ám továbbmegyek: elmondom a fenti tanítómesét más alakban.

Ment, mendegélt egyszer a Látás, Hallás, Tapintás, Ízlelés és a Szaglás. Az útszéli almafáról a Látás elé hull egy szép, piros alma. — De szép piros! — kiált fel a Látás. — Miféle piros — dűnyyögi hitetlenkedve a Hallás. — Én valami tompa zajt hallottam. — Miféle zaj — méltatlankodik az Ízlelés, amikor én valami édeskés-savanykásat érzek. — Miféle édeskés-savanykás — kacag fel a Tapintás, hiszen én valami sikos, simát tapintok. — Miféle sikos, sima — csóválja fejét a Szaglás — amikor én szagot orrontok, melynek se tapintása, se színe, se íze, se hangja nincs.

— Várj, bölcsék bölcse, meséd szép, de benne eleve ellentmondás van. A Látás ugyanis *felkiáltott*...

— Ellentmondás mindenben van, hát miért épp mesémben ne volna. Még ebben is a valóságot tükrözi! Az ellentmondás, ami eleve benne foglaltatik, a következő: amikor a Látás felkiált, hogy „ni, egy szép, piros valami” —

ezt a Halláson kívül más nem hallhatta meg, így tehát nem is vitázhattak róla. Sőt: a Látás fel sem kiálthatott, mert így feltehetően hallásának is lenne kéne. Mi azonban elfogadjuk ezt a lehetetlennek tetsző feltevést, hogy megvilágítsunk valamit. *Homályt a fény érdekében*, alkotó homályt — ez az elvem. A homály a zavaros ellentmondás, a világosság pedig akkor lesz, ha túllépünk rajta, mintha ott sem volna. Aki minden fűszál titkánál megáll — sohasem juthat a Magyarázat, az Értés, a Magasabb Összefüggés Városába, hiába vándorol. A fűszálhoz onnan is vissza lehet majd bandukolni. Folytatom tehát. Szóval ők öten, ezen a dolgon jócskán hajbakaptak, mert egyikük sem tudta a másikat megcáfolni, hiszen kinek-kinek hiányzott ama képessége, hogy a másik négy érzékszerv munkáját felvállalja. Ekkor eszébe jutott a Látásnak: — Menjünk el az Észhez, tegyen igazságot. (Látod, ez is ellentmondás, hiszen, ha „eszébe jutott” akkor már nem kell az Észhez mennie, mert az Ész őbenne van, önmagához pedig miért kellene elvándorolnia?) Nos, megkeresték az Észet, az pedig bölcsen valamennyiüknek igazat adott. — Ha a madárnak a tojásban azt mondanátok, majd a levegőben fog röpdösni, el se képzelhetné. Am amikor odafejlődik, már tapasztalja is. Meglehet, egyszer majd a Látás hall, tapint, szagol, ízlel is, amiként a Tapintás is lát, ízlel, szagol és hallani is fog. De most még egymásra vagytok utalva. Miként a mészáros nem tud üstöt foltozni, a kovács pedig nem ösmeri a bútorkészítés módját, akképpen ti is csak a magatokét tudjátok. Kevés egyetemes Ember találtatik. Egyetemes Érzékszerv még kevesebb, hacsak az nem én vagyok. De a pirost én sem láthatom helyettetek, a savanyút nem ízlelhetem, a simát nem tapintatom, még a koppanást sem hallhatom ti helyettetek... Az a ti dolgotok. Én csak annyit tehetek, hogy szavahihető hírnököknek hiszlek valamennyiőtöket, és amit tudomra hoztok, azok között rendet teremtek. Igazolom, hogy ti egymás kiegészítői vagytok. Én varrom össze az általatok összehordott sok-sok foltból a nadrágot. Azután föl lehet venni, melegít, védi a bőrtöket. Minél igazabb s pontosabb hírt hoztok — annál erősebb lesz a foltnadrág. Ha valaki hamis hírt hoz — egy lyuk tátong majd rajta. Am a hazug vagy álmos hírnököt a király is bünteti! Ti csak kételkedjetek egymásban, sőt önmagatokban is, ám nékem az a feladatom, hogy általában higgyek nektek. Olyan vagyok, mint a kártyában a Jolly Joker: nem vagyok sem hetes, sem kilences, sem kisebb vagy nagyobb névértékű lap, ám mindegyik helyett állhatok: *értékhelyettesítő érték vagyok*. Értékem ezért általános, de bárhova is tesznek, mindig egy-egy kézzelfogható értéket, egy hetest, nyolcast — és a többi — *képviselék*. Az Ész az érzékszervek parlamenti képviselője. Minél nagyobb kézzelfogható érték helyett állok én Szellem: az egyetemes Jolly Joker-alakzat, annál értékesebb is vagyok. Am ráadásul megmarad ama másik főbb — állandó! — értékem, hogy bármi helyett állhatok. A szabad költözködés joga ez.

Nos, ebben az érzékszervek megnyugodtak. Innen is látszik: az emberi testben is épp az történik, ami kint, az élő és élettelen erők birodalmában. Az érzékszervek vitában összeütköztek s egy nagyobb, felsőbb erő, az Ész közel hozta őket egymáshoz, ellentétes véleményüket összhangba kerítette. Elmondta nekik belső munkamegosztásuk szerepét. Végül is a nagyobb erő, az Ész győzött a széthúzó kisebb erők, az érzékszervek fölött. Ha ez nem így lett volna, széthull az emberi egyén akarata, jelleme, önvédő, önmegtartó ereje. A *ki-egyenlítő közvetítés* mindenféle szinkretizmus, egyeztetés, célszerű összehangolás — tehát az Ész (az Értelem) tengelyében áll. Persze, azt is mondhatná valaki az Észre, hogy gyáva, megalkuvó, túlságosan békítő, nem elég harcias, hiszen valamennyi érzékszervnek igazat adott. De mit tehetne, ha ő az *egészre rálát*, ha nem is éppen úgy, mint a Látás, mikor egy hegycsúcsról belátja a tájat. Ha a többiek valaminek csak egy *részét*, egyetlen tulajdonosságát tapasztalják — az Ész a többit is elfogadja, mert sokfelől kapja a „je-

lentéseket". Összerakja, hogy egészsé legyen. Az Ész „megalkuvása” tehát az igazság megalkuvása itt. Ezért mondom néked: nincs igaza Berkeleynek. Ő azt mondja: ami van — általam van, én bennem van, amit tőlem függetlennek vélek. Ezek szerint igaza volna Látásnak, aki tagadja, hogy az alma hangot is ad, ha lehull, a Tapintásnak, aki nem hiszi, hogy az almának íze is volna. Ez a „számukra nincs” tulajdonság azonban nem jelenti az *egyetemes nincs-et*. Am a harcias püspök tételét én most megfordítom, látszólag igazat adva néki: az van kint, ami bent is van. Kint erő, anyag, mozgás van, tehát bent is. Érzékelésünk szintén a természet eme törvénye alá van vetve: *hasonló hasonlót szül*. Nyúl nyulat fiadzik, a hegyről lehulló kövek ott alul hajlamosak kupacba gyűlni, mely durván a hegy formáját adja (bizony ez is visszatükrözés). Nos, ekképpen az ember mint megismerő lény is csak azt veheti észre, ami kint — tőle függetlenül is hasonlóként adott. A megismerésben is hasonló hasonlót szül: a kép, amit az almáról alkotok, nagyon hasonlítani fog a földre hullt, tőlem függetlenül is levő almára, mert az alma bennem önmagához hasonló képet szül, és mert nagyjából bennem is ugyanazok az erők, anyagok, mozgások mennek végbe, mint benne. Azonos erők, törvények hatnak a szemlélore és a szemléltre.

Nos, ez a függetlenül azonos törvényköteg hasonló hatásokat vált ki. Így a kép — mint hatás — hasonlítani fog rájuk. Hát már csak azért sincs igazatok, se neked, sem a tisztos Berkeley urannak.

Van tehát mély honfiúérzelem, ha te nem is éreztél hasonlót, miként a vakond se látta az eget, az Ízelet sem hallotta a koppanást. Lovagi becsület-szóra hinned kell, ha már nincs döntőbírád. Sőt, ha volna is: úgy meg az ő szavában kell hinned. Hit és tudás e ponton találkozik. Képzelet a Tudásra, Tudás a Képzeletre rászorul! Tekintély nélkül nincs világgép, csupán az ostobák gondolnak hasonlót. Még a mérőműszerek is tekintélyt jelentenek, pedig nem élők. Meglepő lehet, amit mondok: a megismerés a megismerhető világg számomra részint *lovagiasság kérdése*, adott szó dolga is. Igen: a megismerés mint a becsületszó függvénye. Keresd a legszavahihetőbb vakondot, s a megbízható rigót! No és az üregi nyulat.

A TÚLZÁS BETEGSÉGEIRŐL

— Ki túlságosan imádja a múltat, a régiektől válogatás nélkül bármit szeret s teszi mindezt nem pusztán kíváncsiságból, ám elvből s szinte kéjesen — az az ember vagy társaság, úgy tűnik, valami nemesebbnek látszó *szellemi nekrofilia* nyavalyájába esett. Ugyanis a hajdani legjobb klasszikusok nem hullák, legfőnnebb tetszhalottak. A mi említett emberünk viszont szellemi hullákkal szeretkezik. No és a rokona, akinek örökös múltnosztalgája van, már-már érzéken kívánja a tűnőfélben lévő Szellem Hölgyével, Urával a képzeletbeli találkozást és nyájas társalkodást? Ő minden bizonnyal a *szellem gerontiljének* nevezhető. Nagyon idős, sőt Aggastyán Szellemmel óhajt ölelkezni, és ami a fő baj: állandóan. (Még ha érettekkkel vagy akár túlérettekkel — az jócskán egészséges volna.) Aki viszont mindig csak a legmodernebb irányzatok nyomában liheg, mint koslató kutya — arról nem minden ok nélkül szimatoljuk, hogy a *szellemi pedofília* „vétkében” marasztalható el. Egy gyermeklányt akar birtokolni, vagy ha kéjenc nőszemély, úgy taknyos kölyköt, zöldfűlű fattyút, tejeleesszájú kiskamaszt. (Értve ezen a Szellem Kamaszát.)

A túlzás (a végtelen túlzás), az egyoldalúság és kizárólagosság betegségei a politikában ön- és közveszélyesek, de a költők képeiben, gondolataiban inkább bocsánatos bűnként foghatjuk fel őket. Hogy miért? Mert a túlzás a politikában *véres túlzást* jelent, a költészetben pedig *vértelent*. Így végül is

más erkölce van a politikának, mint a művészetnek, még akkor is, ha a művészet politizál, vagy ha a politika művészkedik.

No, de mi az oka eme nyavalyának? A túlzó *másra* vágyásnak, a mindig elvágyásnak? Csak az volna, hogy nem leljük helyünket abban a Szellemben, melyben vagyunk, nem tudjuk kifészkelni magunknak, hogy kényelmes és mégis ajzó legyen? Ez is. De minden bizonynal van ebben *nagyravágyás* is, mely mögött viszont félelem kuporog: „gyenge vagyok, magasabbra kell törnöm, ahol senki sem érhet el”. Ez a „magasság” lehet az eszmék magaslata éppúgy, mint a szerzett vagyoné, társadalmi tisztségeké. Alig több ez, mint mikor az ősember fára mászott az állatok elől. E magasabb pontokon éppúgy a saját biztonságát keresi az élő, akár az árvízkárosult, ki előbb a fa csúcsára, onnan meg egy dombra menekül. (Van persze, aki ezt a biztonságot épp fordítva: lelki és testi *igénytelenséggel*, önkicsinyítéssel, szegény étellel próbálja elérni; ezáltal leszereli a veszélyes irigyeket, másfelől így ő is megvetheti a gazdagokat. E megvetés pedig fölény vagy vélt fölény. (Így tettek a görög cinikusok.) Nos, a vállalt új és új megbízások, állások által az ember régebbi *előéletét* is „töröltetni” akarja. Az ember *priuszeltüntető állat* (erről másutt még többet szólok). Egy új tisztség, rang tehát valamiként priuszeltüntetés is. Ó, hányszor titkolják a nagyrajutottak előző életüket, hitüket, nyelvüket, szokásaikat! Gyakran úgy állítják be, hogy ők mindig a szellem, a hit, vagy az eszme gáncsolhatatlan lovagjai, előkelői, erkölcsbajnokai voltak. Olyan nevetséges ez, mintha egy újszülött azt mondaná (ha beszélni tudna): őt már a fogamzás pillanatában keresztvíz érte. Hacsak nem apja termékenyítő nyirkát véli annak! (Melynek edénye anyja méhe volt.)

De hát mi köze a szellemi nekrofiliának, gerontofiliának és pedofiliának a nagyravágyáshoz, amikor első jelentésükben e görög szavak éppenhogy a többség által megvetett utálatos vétkeket jelölnék? (Gyakorta a *gyáva többség* által megvetett vétkeket, hiszen eme sokaság még maga előtt is tagadja, hogy akár villanásnyira, de néki is támadtak bűnös gondolatai, fölborzongásai.)

Könnyű bizonyítani, mi köze fentieknek a nagyravágyáshoz, hiúsághoz. (A hiúság szintén félelem, mint minden elszigetelődés, tartózkodás, vagy fennsőbbes viselkedés. S éppúgy önvédelem meg támadás is, akár a visélet, a szellemi elegancia és bármilyen Túlzás.)

A gerontofil egy öreget bír: azáltal előtte egy nagy tapasztalat (ez rang és érték) válik meztelenné. Mélyéig hatolok és mélyemig hatol.

Midőn a nekrofil hideg halottat simogat forró ujjbegyével, éppúgy cselekszik, mint ama görög mítoszi hős. Sisyphos megbéklyózta a halált, így az embereknek halhatatlanságot szerzett. Végül is kívánta a halál titkát, hogy uralja. Tehát a legöregebbet: a Halált óhajtotta maga alá gyűrni, már-már paráznán. A legnagyobb, legősibb Túlerőt, hiszen az Élettelen milliárdszor több és régibb, mint az Élő. Az Élet ifjú Himje a nőstény vén Halál fölé kívánt így jutni. Mi ez, ha nem nagyravágyás? Az ifjú idő a vén csúf halott időt teperné nási ágyra.

S amikor ama másik megtévedt (vagy annak vélt) alak, a pedofil, gyermeket kíván meg vétkesen: a zsenge időt, egy ártatlanságot szeretne birtokolni. De mi az ártatlanság? A tapasztalat hiánya (a bűn hiánya, hisz a bűn is tapasztalat). És mi a tapasztalat hiánya, mi az ifjúság, ha nem a jövő, ennek *lehetősége*: a lehetséges tapasztalat. A Tapasztalat tehát szolgálólányául az Ártatlanságot (Érintetlenséget, szűzi lelket s szellemet) áhítja meg. A Hajlíthatót, Alakíthatót. Aki tehát a gyermeket kívánja meg — afféle fausti ember: *önfiatalító állat*. Önrissitő. Ime, minden vétek az idő, életkor ellen elkövetett vétek.

Idáig jutott Ézag elmefuttatásában, midőn az ifjú és szépséges leány közbevág:

— Hát én mi vagyok, én, aki csupán a nálam néhány esztendővel idősebbre vágyom?

És Ézagh így felele:

— Ez a Középszerűség legbiztosabb jele. Nem érdekel különösebben sem a múlt, sem a jövő, csakis a jelen. Legfőnnebb az aligmúlt és a hamarjövő.

— De hát van, aki a múlt hagyományait tiszteli és mégis nagyon középszerű — méltatlankodott a leány (hisz' ő nem tartotta holmi „szürke átlagosnak” önmagát).

— Igaz. Aki csak a múlt hagyományszentesítette életrendjét tartja be unalmasan, azt én elkészt (időtévesztett) középszernek tartom. Akit viszont — mert ilyen is van — sem a múlt, sem a jelen nem vonz különösebben, csakis a jövő, sőt a távoli — azt a legfelszínesebb középszernek ítélem. Hogy miért? Ugyanis a legkevésbé Ellenőrizhetőbe — a jövőbe menekül múlt és jelen tapasztalata elől. Ő a legfelelőtlenebb. A jövő zavarosában halálszik. Amit itt egyénekről mondtam, nagyjából a közösségekre, társadalmakra is vonatkozik. Azok a társadalmak, amelyek a jövőért hozzák a legnagyobb — gyakorta véres — áldozatokat, viszont a jelennek csak *tengést*, morzsákat juttatnak, a múltat pedig csak afféle *mumusként* emlegetik, hogy a jelen gyermekét ijesztgessék — nem sok idő múltán válsághoz érnek. Az a társadalom viszont, amely a mindig is illékony (s kezünkől kisikló, elfolyó vagy épp szétperló) jelenre próbálna szemét tapasztani, és csakis erre — szintén csak kérészeletű. Az a rend pedig, amely csakis a múlt szabályai érdekelnek, s változtatni nem kíván — tagjait kriptába költözteti s ott próbál „összkomfortot” adni. A jelent ezzel épp attól fosztja meg, ami pedig benne a legértékesebb: az eleven, alkotóenergiától, amellyel minden történelmi nemzedék hozzájárul a közös Emberi Műhöz. Akár a múltat, akár a jelent, vagy a jövőt tartod csupán tökéletesnek, egyoldalúvá lettél: *dogmatikus*. A múlt, a jelen vagy a jövő dogmatikusa.

Ézagh látván, hogy a leány arca még mindig cseresznyepiros, így nyugtatta ifjú szégyenét.

— Nem kell röstelni, ha valaki középszerű! Ne feledd: a középszer *Világalkotó*, ő a folyamatosság legfőbb záloga, ő a szabály, melyet a zsenialitás kivételessége csak megerősít. A szabályt a kivétel úgy erősíti, hogy pontosabbá teszi. Egy definíció (meghatározás) erősül azáltal, hogy megnevezi a kivételes eseteket, hisz így pontosabbá lesz, nem válik túl tágá, hisz ez lazaság volna, ami pedig erőtlenség. Persze, ha csak ők volnának e világon, a szabályszerűek s nem volna kivételesség, éppúgy kipusztulnának, akár a mezei egerek, ha nem keringene fölöttük az ölyv, hogy lecsapjon rájuk, megmegtizedelve. *A zseni némiképp a középszert ritkító s ezáltal egészségesebbé, egyensúlyosabbá tevő ragadozó*. A növényevők között a húsevő a lángelme.

— Szeretnék ragadozóvá lenni — sóhajtott a lány, immár enyhébb, nem haragos pírral.

— Akkor szeretned kell a nálad jóval öregebbet s a nálad sokkal fiatalabbat is, ám úgy, hogy saját nemzedéktársaidról se feledkezz meg egészen — nézett rá mosolyogva Ézagh.

A leány pedig már tudta, miként érinti meg hamarosan, akár csak ujjbegyével is, az áhitott zsenialitást.